Egy hivatalos vádirat.

A következő sorokban a mai gazdasági élet néhány olyan tünetére mutatunk rá, melyek borzalmasságukban az angol iparfelügyelőknek a múlt század eleji angol gyári viszonyokra vonatkozó leírásaira emlékeztetnek. Még mindég nem ritka az olyan vállalkozó hazánkban, kik nemcsak munkásvédelmi törvényeinkről nem vesznek tudomást, hanem, akiknél az emberiességnek legkisebb nyomát is hiába keresnők. A magyar iparfelügyelők törekvése majdnem teljesen megtörik ezzel az ellenállással szemben. És szomorú dolog, de úgy van, hogy a kiderített esetek tekintélyes részében éppen a törvények végrehajtására hivatott iparhatóság hiusítja meg a visszaélések kiirtását.

Jól tudjuk, hogy amit az alábbiakban elmondunk, nem áll − hála istennek − az összes ipari üzemeinkre. Sőt talán nem is a többségükre. De ha fel is tesszük, − hogy az alábbiakban ismertetendő esetek kivételesek, e kivételek akkor is oly megdöbbentő mérveket és arányokat öltenek, hogy felette kétséges, vájjon megállhat-e mellettük egy ellenkező értelmű szabály.

Ha tekintetbe vesszük az emberi erőanyagnak óriási fontosságát a jelen és jövendő nemzedék életerejének, fizikai kulturális emelkedésének szempontjából, az uzsorakapitalizmust a rablógazdálkodás legkárhoztatandóbb fajának kell tartanunk, amely a földben rejlő termelőerőkkel űzött rablógazdálkodásnál is szigorúbb megítélés alá esik, mert a dolgozó osztályok degenerálódására, testi és szellemi dekadenciájára vezet: tehát *nemzetrontó munka.* Az emberanyag kisértékűsége, olcsósága, meg nem becsülése tagadhatatlanul az alacsony gazdasági és társadalmi kultúra jellemvonása. Ha a társadalomban nincsen elég erő e viszásság leküzdésére, az állam feladata lenne e baj orvoslása, mert hisz az adóalanyok és a katonaanyag megóvása elsősorban az ő érdeke. Bizonyos, hogy maga az állami akció − a társadalom és bizonyos társadalmi osztályok közömbösséggé esetén − csak tökéletlen eredményekre vezet. Amíg a munkásság nem ébredt öntudatra és nincsen szervezve, az − egyébként elégtelen − intézkedések nagy része még akkor is kijátszható lenne, ha a felügyelök a legéberebb ellenőrzést tanúsítanák és a hatóságok a szabálytalanságok, kihágások, jogtalanságok és visszaélésekkel szemben a legszigorúbb megtorlással élnének. De amidőn a hatóságok egy része teljes közömböséget tanúsít, sőt nem egy esetben a vétkesen mulasztó munkauzsorások malmára hajtja a vizet, az iparfelügyelöket pedig az állam oly kis számban alkalmazza, hogy rájuk nézve a hatályos ellenőrzés quasi fizikai lehetetlenség és még e kisszámú személyzet sincs a kellő hatalommal felruházva, akkor nem kell meglepődnünk, amidőn *az iparfelügyelők 1911-iki tevékenységéről szóló jelentésben* a leghajmeresztőbb részletek tárulnak elénk. Az uzsorakapitalizmus rabigájában görnyedő magyar ipari munkásság szenvedéseibe szeretnénk az alábbiak révén olvasóinknak betekintést nyújtani, még pedig nem a nyers statisztikai adatok, hanem az élet kellős közepéből merített, ép annyira jellemző, mint amilyen vértlázitó példák segélyével. Vizsgáljuk meg mindenekelőtt

hogyan tölti a munkás a gyermekkorát?

Ez a probléma rendkívül érdekes, mert a gyermekmunkás a törvény különös védelme alatt áll és mindennek ellenére a kíméletlen és lelketlen kizsákmányolás már a gyermekkorban kezdődik. A nagykanizsai iparfelügyelő írja: Leginkább a kő, föld és agyagipari telepeken, a téglagyárakban és a fa- és csontipari telepeken és főleg oly ipartelepeken történtek visszaélések a gyermekmunkásokkal, ahol azok akkordmunkásokként voltak alkalmazva ... Ez a rendszer ugyanis a legtöbb visszaélésre adott alkalmat, mert a darabszámra dolgozó gyermek szívesen dolgozik tovább a törvényes munkahatáridőkön túl is, hogy többet kereshessen, a gyárosok pedig ezt a saját érdekükben rendszerint elnézik s a felelősséget azzal hárítják el magukról, hogy ők nem rendelték el a munkaidő meghosszabbítását, hanem a gyermekek maguktól dolgoznak tovább. Téglagyárakban kora reggeltől késő estig 12-14 órát dolgoztak a gyermekek szüleik mellett, mint akkordmunkások. Egy szalmafonógyárban 30 tizenkét-tizenhárom éves lány volt alkalmazva s *e kislányok naponta 12 órát is dolgoztak szakadatlanul, délelőtti és délutáni szünetek nélkül és eléggé fárasztó munkában.* Ezek is darabszámos munkások voltak. A *szabadkai* iparfelügyelői kerületben történt, hogy *fiatalkorú munkások gyúrták meztelen lábbal a sarat a téglagyárakban, amely munka nemcsak, hogy megerőltette, hanem hűléses betegségbe is döntötte őket.* Malmokban tisztogatásra, seprésre, lisztkeverésre használtak fiatalkorú munkásokat és inasokat, *mindenütt a törvényes munkaidőn túl,* azzal a megokolással, hogy egész munkájuk könnyű és csak játszanak; figyelembe nem vette munkaadójuk azt, hogy pl. a sepergetés által felvert porban még a játék is veszélyes és hogy az ipartörvény szerint a fiatalkorú munkások csak oly munkára szoríthatók, amelyben egészségük veszélynek kitéve nincs és mely testi fejlődésüket nem gátolja. A *szegedi* kerületben történt a következő épületes eset: Egyik gyárban az orvos ipari felügyelővel együttesen tartott vizsgálata alkalmával egy pincehelyiségben a bálok között elbújtatva, egész csomó védettkorú munkás találtatott. E szabálytalanság ismételt konstatálása alkalmával a gyárigazgató azon megjegyzésre, hogy a fiatal gyermekmunkások törvényellenes foglalkoztatása tilos, azzal védekezett, hogy ő kiadta a rendeletet, amely szerint a fiatalkorúak korábban bocsáttassanak el és ezt a gyárban használt u. n. „rendeleti könyvvel" is bizonyítani igyekezett. Ez ügyben elegendőnek tartotta az igazgató a rendelet kiadását, de annak végrehajtásával már nem törődött. A *pozsonyi kerületben* egy ehhez hasonló eset történt. A gyárvizsgálat alkalmával a 16 éven aluli fiatal munkások tiltott foglalkozása ez évben megállapíttatván, a kihágási eljárás

megindíttatott. Ennek azonban a hatósági orvos és a városi főjegyző bevonásával megtartott iparfelügyelői vizsgálatig eredménye nem volt. A második gyár vizsgálat alkalmával a vizsgálaton résztvett hatósági közegek azonnal a munkatermekbe mentek, ahonnan az iparfelügyelő megpillantásakor a művezető által adott jelre a fiatal munkások a szomszédos ajtón tömegesen megszöktek, az udvar egy eldugott helyén azonban, *egy sötét pincében közülök nyolcan megtaláltattak, valamennyien fejletlen, 11-13 éves fiú és leánygyermekek.* Ezek a közönséges svindli trükkök kellő világításba helyezik a rablógazdaságot űző uzsorakapitalisták jóhiszeműséget. A *budapesti* kerületben a megvizsgált fehérneműtisztító-telepek 46%-ában − közel a felében − törvénytelenül hosszú volt a gyermekek munkaideje. Emelett a fehérnemütisztitók helyiségei gyakran egészségtelenek: alacsonyak, szűkek és sötétek, gyakran pincehelyiségek s bennök nagy a hőség, másutt Örökös a gőz s ennek folytán rendkívül nedves a levegő s *általában oly viszonyok vannak, hogy a felnőttek egészségére is károsak.* Azt hisszük, elég e példákból. A szegény kis proletárgyermeke testet és lelket sorvasztó robotolás és vad hajsza közepette élik le a gyermekkor éveit, amelyet szerencsésebb helyzetű kortársaik életük legszebb emlékekben gazdag korszakának tekintenek. Vizsgáljuk meg már most,

hogy lakik és alszik a munkás?

Ez is igen tanulságos kérdés, amennyiben alkalom nyilik speciális magyar munkásjóléti intézményekkel megismerkedni. Különösen figyelmébe ajánljuk olvasóinknak a magyarországi munkáslakások bizonyos igen figyelemreméltó speciális típusát. A pozsonyi kerületben „a téglagyárakkal kapcsolatos munkáslakások egy részében még sok a kívánni való. *Még mindig akadtak munkáslakások, amelyek a téglaszínek, szárítók végébe voltak építve. Ezek, minthogy valamennyien csak deszkável voltak fedve és azon keresztül esőzések alkalmával a víz becsurgott, állandóan nedvesek voltak. A vizsgálat alkalmával ezen lakásokban egész családok voltak találhatók s a család valamennyi tagja beteg volt. Más lakások oly rozoga állapotban voltak, hogy a roskadozó mennyezet összeomlással fenyegetett.* Ezen lakásról a következő tényállás vétetett fel:

„A jelenlegi munkáslakások szűkek, piszkosak, sötétek, alacsonyak, nedvesek és a legnagyobb mértékben egészségtelenek. Ezenkívül az épület maga oly rozoga, hogy minden pillanatban összedűléssel fenyegethet. A szalmafedél rongált és félrecsúszott, a padlás nincs tapasztva, ami egyrészt tűzveszélyes, másrészt pedig azt eredményezi, hogy az esővíz a lakásszobákba csurog. A tapasztás azonban keresztülvihetetlen, mert a gerendázat már egészen el van korhadva és a padlás esetleg az agyagréteg reákenése folytán leszakadhatna. A lakások ezenkívül padló helyeit követ vannak hurkolva”.

A *kaposvári* kerületben három téglagyárban a *körkemence tetején,* egy kékfestőgyárban a *festékfőző* helyiségben és egy malomban a *szívógázmotor helyiségében berendezett hálóhely* beszüntetése iránt kellett intézkedni. Egy áramfejlesztő-telepen a géphelyiség felett levő *munkáslakásokat alulról felszálló olajgőzök töltötték meg. Nagybecskeréki* kerület téglagyárakban előfordult, hogy a téglavetők oly lakásban laktak, amely három oldalán teljesen a földbe volt vájva s teteje csak náddal fedve, míg oldalfalul puszta föld szolgált. A *szabadkai* kerületben a téglagyári munkáslakások *földbe ásott kunyhók* voltak; vagy pedig azon kifogás alá estek, hogy szorosan a tégla körkemence oldalához építtették, ahova a kemence repedésein *széngáz áramlott be.*

A „munkásjóléti” intézmények terén nagy gondot fordítanak a munkásság egészségének megóvására, mutatja ezt a következő példa: a *szegedi* kerületben egy kendergyárban párhuzamosan felépített földszintes házakban 90 munkáscsaládnak volt lakása. A vizsgálat alkalmával a legelső épületsor előtti terület ürülékkel beszennyezve találtatott ugyanakkor, amikor országszerte a kolera ellen óvintézkedéseket foganatosítottak. A gyár által alkalmazott felügyelő, aki a vizsgálat előtt fél órával ment éppen arra, és saját bevallása szerint nem vette észre ezen állapotot, azzal védekezett, hogy néhány hétfel a vizsgálat előtt a tiszti főorvos bizottsággal járt ott s mindent rendben talált. Valószínűleg a *„felügyelő”* ezután a további felügyeletet szükségtelennek tartotta, sőt maga is annyira megszokta ezen állapotot, hogy *néki fel sem tűnt.* Nagy koncepciójú és széleskörű városi szociálpolitikáról tesz tanúságot ez a következő eset. (Kassai kerület): Egy *városi* téglagyár munkásai *földbeásott barlangokban laknak* s midőn az iparfelügyelőség ezeket a gyárvizsgálat alkalmával kifogásolta, a *város polgármestere a téglagyár üzemének felhagyásával fenyegetődzött.* Hozzájárul az uzsorakapitalizmus szilárd erkölcsi alapjainak megvilágításához az alábbi eset: Még az 1910. évben az egyik téglagyárban találtatott, hogy a *hajadon női munkásokat* a téglagyári munkás-családoknál helyezték el *egy szobában a férfiakkal:* ezt az iparfelügyelői hivatal erkölcsi szempontból kifogásolta, és elrendeltetett a női munkások részére külön hálóterem berendezése. A *gyártulajdonos* ezen intézkedést *megfelébbezte harmadfokig. A* székesfehérvári kerület egy téglagyárában egy *26 m^s légterű szobában nyolc egyén lakott, mély szoba egyúttal konyha is volt.* Egy másik téglagyárban 4 munkáslakás fala egy domboldalra támaszkodott, miért is a lakások állandóan nedvesek voltak; az egyes szobák magassága 2.40 és 2.70 m. közt váltakozott; külső falai repedezettek voltak. Más téglagyárban 12 munkáslakás közül egynek sem volt konyhája és a szobák magassága 2−2.5 m. Az egyik téglagyárban az emeleten is vannak munkáslakások, amelyekbe rendkívül meredek falépcső visz fel. Egyes léncsőfokok töredezettek voltak, egyesek teljesen hiányoztak.

Miután megvizsgáltuk, hol lakik és alszik a munkás, térjünk át a

világítás, fürdés és az árnyékszékek

kérdéseire. Ismét példákkal élünk. Ad világítás. Rossz és tűzveszélyes világítás miatt leginkább a malmokban kellett intézkedni, hol a kőpad alj a s az alsó transzmisszió helyiség volt oly sötét, hogy veszélyes volt a munkásokra az ott levő gépek s transzmisszió mellett dolgozni. Ad fürdés. Egy kőolajfinomítógyárban a munkásfürdő meg volt ugyan, de csak raktárhelyiségül használták (pozsonyi kerület). Ad árnyékszékek. A pozsonyi kerületi 1910. évi jelentésben említve volt. hogy egy pozsonyi bőrgyárban az árnyékszékek tisztátalansága és szabálytalan berendezése miatt kellett rendelkezni. E gyárban 1911-ben több munkás gázmérgezési tünetek közt megbetegedett s annyira rosszul lett, hogy kórházi ápolásra szorult. A megindított orvosi vizsgálat kiderítette, hogy a vízöblítés ki volt iktatva és a csatorna összefüggésben volt a *bőrgyár szennygödrével, ahol nedves anyagok bomlásából savak hozzájutása folytán, kénhidrogén és ammóniák gázok keletkeztek,* még pedig oly nagy mértékben, hogy *a munkások eszméletüket is elvesztették.* A lefolyt 1911. évben Pozsony valamennyi nagyobb telepén a hatósági orvosok bevonásával vizsgálatok tartattak, amely több helyen „igen gyökeres intézkedések szükségességét állapították meg”. E vizsgálatok − írja a jelentés − mindaddig évről-évre folytattatni fognak, amíg eredményre nem vezetnek. Egy szóval − sajnos −

jó sokáig. De nézzünk egy másik, nem kevésbé épületes esetet: Pozsony városban egy háztulajdonos házát és udvarát olyképen értékesítette, hogy iparteleptulajdonosoknak adta bérbe. így egy udvarban 4 ipartelep és egy bérház volt, ahol az árnyékszékek száma oly csekély volt, *hogy 1-1 árnyékszéket nyolcvan ember használt* (!) De nem akarjuk olvasóinkat e kellemetlen témával molesztálni, jóllehet a munkások egészségi állapota szempontjából igen nagy hordereje van, és áttérünk

a munkabér

kérdésére. Nem fogunk munkabérstatisztikát nyújtani − azt hisszük ez felesleges is volna − könnyen elképzelhető, hogy ilyen telepeken, a női és gyermek kulik áradatának bérleszorító konkurrenciája mellett, csak éhbérröl lehet szó. Amit mi ki akarunk mutatni, csak az, hogy a munkások gyakran még ezt a bért sem kapják meg teljesen. Az iglói kerületben több fűrésztelepen a *munkások heréből jogtalanul levontak bizonyos összegeket, még pedig tudatosan, sőt ravasz fondorlattal.* magyarázatokkal is kibújni igyekeztek a törvényszerű humanitárius kötelezettségek alól, mihelyt ezek teljesítése a legkevesebb költségeket okozta volna. Az iparfelügyelői hivatal minden esetben sürgősen intézkedett, hogy az üzleti szellemnek ily torz kinövései az iparhatóságok által megakadályoztassanak. Ez az iparhatóságok kellő szigora folytán mindjárt eredményre is vezetett, kivéve egy *telepet, amely sokáig űzte ezt a szabálytalanságot, mert az illetékes elsőfokú iparhatóság ezen telep ellen az iparfelügyelőség legnyomatékosabb feljelentéseire sem járt él kielégítő módon. Sőt az illető iparhatóság u. a. teleppel szemben más szabálytalanságok tekintetében is hasonló nemtörődömséggel járt el.* Hasonló eset fordult elő a liptóújvári járás egy telepén, a melylyel szemben az *illetékes elsőfokú iparhatóságot erélyes intézkedésre bírni nem sikerült.* Azon a telepen a munkások béréből huzamos időn keresztül jogtalan levonások történtek. Ezeket eleinte betegsegélyezési járulékképen könyvelték el, *de összegük akárhány munkásra nézve nemcsak a kivetett betegsegélyezési járulék félénél, hanem az egész összegénél is nagyobb volt.* Mikor egy gyárvizsgálat alkalmával a telep vezetősége felhivatott, hogy a betegsegélyezési járuléknak csak legfeljebb a felét vonja le a munkásoktól, a törvényellene levonást be nem szüntették, hanem azt *elkeresztelték scontónak. azzal érvelvén, hogy ők készpénzben fizetik munkásaikat, készpénzfizetés esetén pedig szokásos a scontó levonása az üzleti világban. Az elsőfokú hatóság a cégnek ilyen és más hasonló badar kifogásait mindig elfogadta.* Képzelhető, hogy ilyen viszonyok között mennyit áldozhat a munkás élelmezésre és ruházatra, a szórakozásról és a magasabbrendű szükségletekről nem is szólva. Élete tehát mindennek mondható, csak nem kellemesnek. De még e keserves élet sincs biztonságban.

Balesetek

fenyegetik sok helyen. Hogy a hatóságok mily szigorral torolják meg a mulasztásokat, arra igen tanulságos a következő eset: Egy téglagyáros ellen feljelentés tétetett, amely szerint a téglagyárban egy kilenc éves kis lányt ért súlyos baleset, de amely feljelentésben még az is fel volt említve, hogy a gyárban állandóan foglalkoztatva vannak ily kiskorú munkások, akiket a gyárvezetőség az iparfelügyelő hivatalos gyárvizsgálatai alkalmával elbújtat. Miután a megkeresés a munkaidény befejezése után érkezett a hivatalhoz az ügy az illetékes iparhatósághoz tétetett át a vizsgálat megejtése és megtorlás foganatosítása céljából. Úgy látszik, *a kihágás tényleg megtörtént,* mert az iparhatóság rövid átirata szerint a gyárvezetőt *öt korona pénzbüntetésben marasztalta.* Az ipari balesetek terén nagy hiba a kellő ellenőrzés hiánya is, továbbá az, hogy az iparfelügyelőség a balesetvizsgálatok nagy részében nem vehet részt. így pl. a komáromi kerületben 54 balesetvizsgálat tartatott, melyek közül az iparfelügyelőség csupán 7 tárgyaláson vett részt.

Ennek az értekezésnek a terjedelme nem engedi meg e megdöbbentő adatok további részletezését. A konzequenciák levonását is az olvasóra óhajtjuk bízni. A magunk részéről még csak azt szeretnők még egyszer aláhúzni, hogy ez a támadás a kapitalizmusnak csak egy speciális faja, az u. n. uzsorakapitalizmus ellen irányul. E sorok írójánál senki jobban nem lehet arról meggyőződve, hogy a fejlődés a kapitalizmus utján át fog vezetni a feudális Magyarországból a demokratikus Magyarországba. De a kizsákmányolás ilyen elfajult állapota, ez a rablógazdálkodás nem a haladó kapitalizmus, nem az igazán számítani tudó tőkések jellemvonása, sőt szerintünk elsősorban épen ezeknek a jól felfogott érdeke kívánná e viszás állapotok megszüntetését.

Vajda Mihály.